

(винний суб'єкт) приховує злочин. Але для деяких видів злочинності така «норма» поширюється на обидві сторони [6].

Приховування справжнього обсягу скоєних правопорушень тягне за собою суспільну небезпеку, яка полягає в тому, що:

- суттєво спотворює уявлення про реальний стан злочинності, ступінь достовірності прогнозів злочинності;
- послаблює результативність критеріїв злочинності;
- спричинює безперешкодне відтворення злочинності;
- породжує недовіру громадян до ефективності роботи правоохоронних органів щодо можливості забезпечити захист їхніх прав та свобод.

Отже, під латентною злочинністю в українському суспільстві слід розуміти сукупність факторів та обставин, людських переконань і вагань. Дослідження справжнього обсягу скоєних злочинів – складний процес, який вимагає серйозного наукового аналізу. Теоретичне дослідження та усвідомлення факторів, що обумовлюють латентну злочинність інститутами безпекової сфери, надає можливість розширення практичних дій стосовно процесів взаємодії правоохоронних структур та громадянського суспільства, формування правового суспільства, розробки ефективної системи фіксації злочинної поведінки.

1. Акутаев Р. М. К вопросу о методах измерения латентной преступности. *Государство и право*. 1998. № 7. С. 43-51.

2. «Зупинимо сафарі на Подолі». У Києві вийшли на протести проти поліцейського свавілля. URL : <https://hromadske.ua/posts/zupinimo-safari-na-podoli-u-kiyevi-vijshli-na-protesti-proti-policejskogo-svavillya-foto>.

3. Загальний стан злочинності та протидії їй на території України за 2020 рік (у порівнянні зі статистичними даними за 2013-2019 роки). URL: <https://naspravdi.today/uk/2021/04/02/zahalnyy-stand-zlochynnosti/>.

4. Криминология : учебник для вузов ; под ред. В. Н. Бурлакова, Н. М. Кропачева. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 304 с.

5. Недовіра до поліції та СБУ зростає, у НАБУ – найкраща динаміка за рік. *Українська правда*. 23.06.2021. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2021/06/23/7298143/>.

6. Руценко И. П. Латентные социальные процессы: теоретические и практические аспекты исследований наркомании. *Социс*. 1999. № 10. С. 34-43.

Олег ЛЕВІН

доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
(м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук, доцент

Олег ПОПЛАВСЬКИЙ

в.о. завідувача кафедри військової підготовки
Університету митної справи та фінансів
(м. Дніпро, Україна),
кандидат історичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ІРЕДЕНТИСТСЬКИХ КОНФЛІКТІВ СУЧАСНОСТІ

Вже вісім років в Криму і на Донбасі відбувається реалізація потужного іредентистського проекту Російської Федерації стосовно нашої держави. Щоб надати своїм загарбницьким намірам переконливої аргументації, Кремль замасковує їх прагненням захистити інтереси так званих співвітчизників, які проживають у сусідніх державах. Така іредентистська політика, яку вже тривалий час проводить російське керівництво на пострадянському просторі, створює потужний конфліктогенний потенціал, загрожує миру і безпеці в центрі Європи.

Якщо розглядати генезис проблеми іредентизму, слід наголосити, що він виступає базовим чинником нестабільності на світовій політичній арені починаючи з кінця XIX століття. У практичному сенсі іредентизм є політичним рухом за приєднання до країни її історичних територій. Проявляється він в етнічній мобілізації, за якої порушується питання про возз'єднання території, на якій мешкає іредента, з титульною державою, у якій їхній етнос становить більшість. На відміну від діаспори, члени якої розсіяно проживають на території віддалених від їхньої історичної батьківщини держав, члени іреденти, як правило, компактно розселені в державах, що межують з їхньою історичною батьківщиною, особливо висока їхня концентрація в прикордонних, суміжних територіях. Історія пам'ятає багато прикладів різного роду «Третього рейху», «Великої Румунії», «Великої Сербії», «Великої Албанії» та ін. Сьогодні ми стали свідками народження доктрини «русскава міра», яка підживлює іредентистські настрої на території колишнього СРСР.

Актуальність теми розвідки полягає в тому, що, незважаючи на існування певної міжнародно-правової системи, яка передбачає недоторканність післявоєнних кордонів у Європі, Україна втратила частину своєї території внаслідок російської агресії саме на підставі розгойдання іредентистських настроїв у Криму та на сході країни. При цьому політичним керівництвом РФ цей процес обгрунтовується як реалізація російською меншиною України права на самовизначення шляхом приєднання до іншої держави і діями щодо захисту російської іреденти. Тому вкрай актуальними постають питання створення відповідних міжнародно-правових механізмів, які повинні бути на захисті територіальної недоторканності кожної держави.

Іредентизм як одна з форм буття етносу в політичних реаліях виступає об'єктом дослідження представниками етнополітології. Напрацювання у дослідженні еволюції феномену іредентизму та закріплення цього поняття в нормах міжнародного права мають зарубіжні науковці Т. Амброзі, Е. Гелнер, Дж. Гоксек, Д. Горовіц, Д. Ландау, М. Сайдман, Н. Чейзен та інші. Серед російських дослідників іредентизм знайшов відображення у працях А. Аклаєва, Р. Бараш, О. Садохіна, В. Тураєва, В. Шабаєва та ін. Співвідношенням принципів права на самовизначення і територіальної цілісності держави приділяли увагу вітчизняні вчені М. Басараб, О. Теленко, О. Цибенко, І. Рафальський та ін.

Метою нашої публікації є аналіз міжнародно-правових механізмів, які повинні слугувати недопущенню радикалізації іредентистських настроїв в умовах серйозної кризи всієї сучасної системи міжнародних відносин.

Якщо розглядати історіографію питання, то треба підкреслити, що протягом століть іредентизм перебував за межами системи міжнародного права, оскільки в багатьох випадках вирішення міждержавних конфліктів відбувалося шляхом військових засобів у процесі приєднання тих чи інших територій. Вже наприкінці XIX – початку XX ст. рішеннями Гаазьких мирних конференцій 1899 і 1907 рр. були прийняті документи, які започаткували створення відповідної нормативно-правової системи. Це насамперед стосується Конвенції про мирне розв'язання міжнародних зіткнень, в якій декларувалося, що держави, які підпишуть цю Конвенцію, погоджуються докладати усіх зусиль для забезпечення мирного вирішення міжнародних спорів. Крім того, в документі було сформульовано механізм залучення посередників в особі однієї чи кількох дружніх держав, описано повноваження міжнародного третейського суду та ін.

Перша світова війна призвела до створення Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин і Ліги Націй, яка захищала її принципи. Члени Ліги Націй зобов'язалися поважати і оберігати суверенні держави проти всякого зовнішнього вторгнення, територіальну цілісність і незалежність всіх членів організації. Але в цілому новостворена система не витримала випробувань часом, оскільки враховувала інтереси держав-переможниць і нехтувала інтересами інших державних утворень, які постали внаслідок розпаду імперій. На жаль, в тому числі, інтереси Української народної республіки. Аншлюс Німеччиною Австрії, окупація нею Судетської області Чехословаччини, анексія Радянським Союзом частини території Фінляндії та багато інших прикладів у 30-х рр. XX ст. продемонстрували фактичну недієздатність міжнародних механізмів забезпечення верховенства права у міжнародних відносинах.

У другій половині XX ст. з'явився цілий комплекс міжнародно-правових актів, які закріплювали принципи територіальної цілісності держав, непорушності їхніх державних кордонів. У Статуті Організації Об'єднаних Націй, яка була створена у 1945 р., було зазначено, що «всі члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в їх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканості

або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-якої держави, так і будь-яким іншим способом, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй» [1].

Але, незважаючи на прийняття багатьох міжнародно-правових актів у післявоєнний час, поняття «іредентизму» не знайшло в них закріплення. Такими важливими документами стали Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам від 14 грудня 1960 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Декларація про принципи міжнародного права від 24 жовтня 1970 р. та ін. Практично в усіх цих документах були зафіксовані такі основоположні принципи, як вирішення державами міжнародних спорів мирними засобами, зобов'язання не втручатися у справи, які входять у компетенцію будь-якої іншої держави, обов'язок держав співпрацювати одна з одною, рівноправ'я і самовизначення народів, суверенної рівності держав [2]. Причому практично в кожному з цих документів зафіксовано «право самовизначення народів», яке сторони іредентистських конфліктів трактують так, як ним вигідно. Наприклад, у Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам зазначено, що всі народи мають право на самовизначення, і на підставі цього права вони можуть вільно встановлювати свій політичний статус і забезпечувати свій економічний, соціальний і культурний розвиток [3]. Цей принцип також закріплено у Декларації про право на розвиток від 4 грудня 1986 р., Віденської декларації 1993 р.

Принцип незмінності державних кордонів країн Європи закріплював і Гельсінський Заключний акт Ради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р. У розділі «Непорушність кордонів» зазначено, що «держави-учасники розглядають як непорушні всі кордони одна одної, як і кордони всіх держав у Європі, і тому вони будуть утримуватися зараз і в майбутньому від будь-яких посягань на ці кордони. Вони будуть, відповідно, утримуватися також від будь-яких вимог або дій, спрямованих на захоплення і узурпацію частини або всієї території будь-якої держави-учасника» [4].

Отже, документи авторитетних міжнародних організацій другої половини ХХ ст. фіксують одночасно як право націй на самовизначення так і принцип територіальної цілісності держави. Суперечливість норм міжнародного права часто-густо призводить до того, що сторони подібних конфліктів апелюють до одних і тих же документів. Цей існуючий парадокс дозволяв певний час уникати гострих міждержавних конфліктів або так чи інакше їх вирішувати. Проте наприкінці ХХ ст. після розпаду СРСР, СФРЮ було створено декілька прецедентів вирішення етнічних конфліктів (самопроголошення Косова, визнання деякими державами незалежності Абхазії, Південної Осетії та ін.), які призвели до порушення існуючого статус-кво у міжнародних відносинах. В таких умовах різко зросла роль Міжнародного Суду ООН як головного арбітра міждержавних конфліктів.

У сучасному світі втручання інших держав чи міжнародних організацій у внутрішні справи новоутворених держав є досить поширеним явищем, що підтверджує зацікавленість світової спільноти у врегулюванні територіальних питань. Анексія Росією українського Криму стала кричущим порушенням всіх міжнародно-правових документів, які були прийняті після Другої світової війни. У Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. чорним по білому записано, що «жодні територіальні надбання, які є результатом загрози силою або її застосування, не повинні визнаватися законними» [2]. Саме тому російську військову агресію і анексію Криму рішуче засудили Генеральна Асамблея ООН, Конгрес Ради Європи, Парламентська Асамблея Ради Європи та інші європейські інституції.

Отже, дослідивши стан міжнародно-правової бази, треба підкреслити, що норми міжнародного права, декларуючи принципи територіальної цілісності держави і непорушності її кордонів, переважно спрямовані на запобігання іредентизму, але не достатньо розроблені у питаннях реагування на спроби реалізації політики іредентизму. Слід зазначити, що на сьогодні поняття «іредентизм», взагалі, не закріплено у міжнародно-правових документах. Сьогодні, враховуючи випадок анексії Російською Федерацією українського Криму та Донбасу, міжнародній спільноті необхідно виробити більш чіткі і більш жорсткі механізми протидії іредентистській політиці і, взагалі, увести іредентизм у міжнародне правове поле.

1. Устав Организации Объединённых Наций и Статут Международного Суда (26 июня 1945 г.). URL : <http://dag.in.org/bitstream/handle/11176/387362/UNK-1.pdf?sequence=y>.

2. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединённых Наций, ГА ООН. Резолюция 2625 (XXV) (24 октября 1970 г.). URL : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml.

3. Декларация о предоставлении независимости колониальным странам и народам, ГА ООН Резолюция 1514(XV) (14 декабря 1960 г.). http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/colonial.shtml.

4. Совещание по безопасности и сотрудничеству в Европе. Заключительный акт. Хельсинки, 1975. URL : <http://www.osce.org/ru/mc/39505?download=true>.

Анна МАКСИМОВА

викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат наук з державного управління

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДТРИМАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ АГРЕСІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У XXI столітті реалізація принципу верховенства права та дотримання національної безпеки є основними цінностями для побудови довгострокових відносин. Немоżliво повірити, але побудована історично система цінностей була зруйнована 24 лютого 2022 році, що обумовило потребу перегляду систему безпеки на національному та міжнародному рівнях.

Відкритими складовими російської збройної агресії проти України, що розпочалася 2014 року, є [2, с. 20]:

- 1) захоплення Криму Росією у лютому-березні 2014 р. (з подальшою його анексією);
- 2) війна на сході України (на Донбасі) з квітня 2014 року, яка розпочалась зі створення під прикриттям «народних» виступів спецслужбами РФ так званих Донецької та Луганської народних республік;
- 3) російське вторгнення в Україну з 24 лютого 2022 року, яке розпочалось після тривалого військового нарощування та визнання Росією терористичних квазідержав «ДНР» та «ЛНР» як державних утворень.

Колишній радник російського президента А. Ілларіонов вважає, що датою початку війни слід вважати 20 лютого 2014, оскільки саме ця дата викарбувана на медалі «За повернення Криму», і, відповідно, першою силовою акцією — розстріл демонстрантів на Майдані Незалежності в Києві, який здійснювався, за твердженнями автора, за наказами та під керівництвом представників російського ФСБ. Подібну точку зору висловлює журналіст Ю. Колесніков [1, с. 29].

З перемогою Майдану, що суперечила геополітичним інтересам Росії, пов'язує початок війни також український історик В. Кравченко. На думку дослідника, Євромайдан «дещо сплутав карти кремлівським стратегам», і тому росіянами «був спішно «вийнятий із шухляди» План Б».

Український правознавець-міжнародник В. Василенко зазначає, що згідно зі ст. 2 Резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії» (14 грудня 1974 року), «Застосування збройної сили державою першою на порушення Статуту ООН є prima facie свідченням акту агресії...» Згідно зі ст. 3 Резолюції для кваліфікації як акту агресії збройного нападу, який першою вчинила одна держава проти іншої, юридично не має значення, була війна формально оголошена чи ні. Отже, початком російської агресії слід вважати 27 лютого 2014 р., коли підрозділи спецназу Головного розвідувального управління Генштабу та 45-го окремого повітряно-десантного полку Збройних сил РФ захопили приміщення Верховної Ради та Ради Міністрів АРК, а військові частини кримського угруповання Збройних сил України стали об'єктом провокаційних нападів із дислокованих на півострові російських військових баз [1, с. 30].

23 березня 2014 генерал Ф. Брідлав, Верховний головнокомандувач об'єднаними збройними силами НАТО в Європі, заявив, що Росія використовує механізм створення зони «замороженого конфлікту» для того, щоб не допустити ту чи іншу країну на сході Європи до зближення із Заходом. Він, зокрема, зазначив, що внаслідок окупації Криму Росією, альянс уже не сприймає її як партнера.